

Research Paper

The Effectiveness of Citizenship Ethics Education on Social Competence in Ardebil High School Girl Students

Samaneh Khaleghi¹, Azra Ghaffari^{*2}, Touraj Hashemi³, Mansour Bayrami³, Somayyeh Taklavi²

1. Ph.D. Student of Educational Psychology, Ardabil Branch, Islamic Azad University, Ardabil, Iran.
2. Assistant Professor, Department of Psychology, Ardabil Branch, Islamic Azad University, Ardabil, Iran.
3. Professor, Department of Psychology, Faculty of Education and Psychology, University of Tabriz, Tabriz, Iran.

DOR: [20.1001.1.27173852.1401.17.65.13.1](https://doi.org/10.1001.1.27173852.1401.17.65.13.1)

URL: https://psychologyj.tabrizu.ac.ir/article_13054.html

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Keywords:
Citizenship Ethics,
Social Adequacy,
Responsibility

Received: 2020/08/27
Accepted: 2020/09/18
Available: 2022/06/10

Citizenship ethics is one of the essentials of modern life and its objective realization in the personal and social life shapes the development of social skills and competence and improvement of interpersonal relationships. Therefore, the purpose of the present study was to determine the effectiveness of citizenship ethics education on social competence, responsibility, empathy and problem-solving ability in Ardebil high school girl students in the academic year 1-5. To this end, 2 high school girl students in Ardebil city in the academic year 2-5 were selected by multistage cluster sampling method and divided into experimental ($n = 4$) and control ($n = n$) groups. Subjects were randomly assigned so that the experimental group was exposed to citizenship ethics training for three sessions and the control group received no intervention. To measure the variables studied in two stages of pre-test, post-test and follow-up, Prendin Social Adequacy Questionnaire, Di Zorilla Social Problem-Solving Questionnaire and California Social Behavior Questionnaire were used. Data analysis showed that citizenship ethics training is effective in improving social competence and its components, social problem-solving ability, commitment, responsibility and altruism ($p \geq 0.05$). Based on the findings, it can be concluded that citizenship ethics is a prerequisite for adapting to social change and underpins the formation of socially desirable behaviors so that individuals with citizenship ethics can improve social relationships and ensure psychological health.

This article is extracted from the doctoral thesis of Mrs. Samaneh Khaleghi at Islamic Azad University, Ardabil branch.
* Corresponding Author: Azra Ghaffari
E-mail: azra.ghaffari@yahoo.com

مقاله پژوهشی

اثربخشی آموزش اخلاق شهروندی بر کفایت اجتماعی در دانش‌آموزان دختر دوره دوم متوسطه شهرستان اردبیل

سمانه خالقی^۱، عدرا غفاری^{۲*}، تورج هاشمی^۳، منصور بیرامی^۴، سمیه تکلوی^۵

۱. دانشجوی دکتری روانشناسی تربیتی، گروه روانشناسی، واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران.

۲. استادیار گروه روانشناسی تربیتی، گروه روانشناسی، واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران.

۳. استاد گروه روانشناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.

DOR: [20.1001.1.27173852.1401.17.65.13.1](https://doi.org/10.1001.1.27173852.1401.17.65.13.1)

URL: https://psychologyj.tabrizu.ac.ir/article_13054.html

چکیده

مشخصات مقاله

کلیدواژه‌ها:

اخلاق شهروندی، کفایت اجتماعی، حل مسئله اجتماعی

هدف پژوهش حاضر تعیین اثربخشی آموزش اخلاق شهروندی بر کفایت اجتماعی در دانش‌آموزان دختر دوره دوم متوسطه شهرستان اردبیل در سال تحصیلی ۹۸-۹۷ بود. در راستای این هدف از جامعه دانش‌آموزان دختر دوره دوم متوسطه شهرستان اردبیل در سال تحصیلی ۹۸-۹۷ تعداد ۶۰ نفر به شیوه خوشه‌ای چند مرحله‌ای انتخاب و در دو گروه آزمایش (۳۰ نفر) و کنترل (۳۰ نفر) به صورت تصادفی جایگزین شدند؛ به نحوی که گروه آزمایش طی ۱۵ جلسه در معرض آموزش اخلاق شهروندی قرار گرفتند و گروه کنترل هیچ مداخله‌ای را دریافت ننمودند. برای اندازه‌گیری متغیرهای مورد مطالعه در مراحل پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری از پرسشنامه کفایت اجتماعی پرن‌دین، استفاده شد. تحلیل داده‌ها نشان داد آموزش اخلاق شهروندی در بهبود کفایت اجتماعی و مؤلفه‌های آن، اثربخش است ($p < 0.05$). مبتنی بر یافته‌ها، می‌توان نتیجه گرفت که اخلاق شهروندی پیش‌نیاز سازگاری با تغییرات اجتماعی بوده و زمینه‌ساز شکل‌گیری رفتارهای مطلوب اجتماعی است؛ به نحوی که فرد با برخورداری از آموزه‌های اخلاق شهروندی قادر به بهبود روابط اجتماعی و تضمین سلامت روان‌شناختی می‌گردد.

دریافت شده: ۱۳۹۹/۰۶/۰۶

پذیرفته شده: ۱۳۹۹/۰۶/۲۸

منتشر شده: ۱۴۰۱/۰۳/۲۰

این مقاله مستخرج از رساله دکترای خانم سمانه خالقی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد اردبیل می‌باشد.

* نویسنده مسئول: عدرا غفاری

رایانامه: azra.ghaffari@yahoo.com

مقدمه

نگاهی به آموزه‌های روان‌شناسی، به‌ویژه بررسی‌های تحولی، نشان می‌دهد که نوجوانی^۱ یکی از بحرانی‌ترین دوران زندگی فرد به شمار می‌آید (معمدی و همکاران، ۱۳۹۱). دوران نوجوانی اغلب به‌عنوان زمانی تعریف می‌شود که فرصت برای ایجاد مهارت‌ها و عادات مثبت مهیا است؛ به‌نحوی که در این دوره، نوجوان مایل است بیشتر با دوستان و همسالانش باشد و به دنبال استقلال از والدین خود است و این جزء جدایی‌ناپذیر نوجوانی است (هوف^۲ و همکاران، ۲۰۱۸). از ویژگی‌های این دوره می‌توان به روحیه تنوع‌طلبی، خلاقیت، گرایش به برقراری ارتباط با دیگران، حس کنجکاو و علاقه به داشتن زندگی متفاوت اشاره کرد (نیکزاد و همکاران، ۱۳۹۵).

از طرفی نوجوان در این دوره با مسائل عمده‌ای نظیر بحران هویت، خطر انحرافات اجتماعی و انحرافات جنسی، اختلالات عاطفی (افسردگی)، پرخاشگری، بزه‌کاری، اعتیاد، خودکشی، مشکلات خانوادگی و شغلی مواجه می‌شود (موکته^۳ و همکاران، ۲۰۱۸). پژوهش‌ها نشان داده است باوجود مشکلات ذکرشده، سپری کردن موفقیت‌آمیز این دوره مستلزم داشتن کفایت اجتماعی^۴ است (فلنر^۵، ۱۹۹۰). این مفهوم ناظر بر توانایی برقراری روابط بین‌فردی مؤثر و تنظیم هیجانات در مراودات اجتماعی و حفظ روابط است، به‌نحوی که به‌سازگاری فرد در موفقیت‌های اجتماعی منتهی گردد (سمرود و کلیمن، ۲۰۰۷). به همین دلیل، کفایت اجتماعی یکی از سازه‌های اصلی بهداشت روانی تلقی شده است که در بررسی آن، باید تبادل‌های شخصی-محیط با نظم و ترتیبات فرهنگی و بومی-شناختی زمینه‌های رشدی را در نظر گرفت (موکته و همکاران، ۲۰۱۸).

در همین راستا الیوت^۶ (۲۰۰۲) معتقد است که کفایت اجتماعی در کارکرد اجتماعی و تحصیلی موفقیت‌آمیز افراد نقش مؤثر داشته و این نقش، در دوره‌ی نوجوانی به دلیل اینکه دوره مهمی در زندگی و تحصیلات فرد است، دوچندان می‌شود و از طرفی نقش قابل‌توجهی در اجتناب یا بازداری از واکنش‌های منفی دیگران ایفا می‌کند (کارت^۷ و همکاران، ۲۰۱۸).

مطابق دیدگاه فلنر (۱۹۹۰) کفایت اجتماعی مرکب از چهار دسته مهارت است: ۱- مهارت‌های شناختی^۸ که شامل خزانه اطلاعات، مهارت‌های پردازش و کسب اطلاعات، توانایی تصمیم‌گیری، باورهای کارآمد و ناکارآمد و سبک‌های اسنادی می‌باشد، ۲- مهارت‌های رفتاری^۹ که شامل ایفای نقش، مذاکره، ابراز وجود، مهارت‌های محاوره‌ای برای شروع و تداوم تعامل‌های اجتماعی، مهارت‌های فراگیری و یادگیری رفتار دوستانه با دیگران می‌شود، ۳- مهارت‌های هیجانی مؤلفه دیگری است که برای برقراری روابط مثبت با

دیگران، ایجاد و گسترش اعتماد و روابط حمایتی دوطرفه، شناسایی و پاسخ‌دهی مناسب به علائم هیجانی در روابط اجتماعی یا مدیریت استرس لازم است و ۴- مهارت‌های انگیزشی^{۱۰} که شامل ساختار ارزشمند فرد، سطح رشد اخلاقی، احساس اثربخشی، کنترل فرد و احساس خودکارآمدی می‌شود (فلنر^{۱۱} و همکاران، ۱۹۹۰ به نقل از بیرامی و همکاران، ۱۳۹۷).

از سویی بررسی‌های دقیق‌تر حاکی از آن است که کفایت اجتماعی دارای مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری^{۱۲}، نوع‌دوستی^{۱۳}، تعهد^{۱۴} و توانایی حل مسئله^{۱۵} نیز می‌باشد. در این راستا، مسئولیت‌پذیری به‌عنوان تعهدی درونی از سوی فرد برای انجام مطلوب همه فعالیت‌هایی که بر عهده او گذاشته شده است، تعریف می‌شود (مارک، ۱۳۹۴). همچنین، نوع‌دوستی یا رفتارهای نوع‌دوستانه نیز زیرمجموعه‌ای از رفتارهای اجتماعی مطلوب تلقی می‌شود و به معنای انگیزه‌های ذاتی است که رفتارهای داوطلبانه را به خاطر نفع دیگری برمی‌انگیزاند؛ یعنی اعمالی که به خاطر دغدغه دیگران یا به‌وسیله ارزش‌ها، اصول و اهداف درونی شده، برانگیخته می‌شوند نه به‌واسطه‌ی انتظار پاداش‌های اجتماعی، مادی یا اجتناب از تنبیه (اندرونی^{۱۶}، ۲۰۱۷). از سویی، تعهد نیز به معنای به‌عهده گرفتن انجام یا ترک عملی در برابر دیگری است؛ به این معنی که در یک جامعه، تعهد، رابطه‌ی حقوقی یا اعتباری است که بر مبنای آن یک طرف رابطه به‌عنوان متعهد باید کاری را انجام دهد یا انجام ندهد (فالکس^{۱۷}، ۱۳۸۱). درنهایت، توانایی حل مسئله به‌عنوان برخورد فعالانه در جستجو و تشخیص مسئله‌ها، مشکلات و فرصت‌ها، استفاده از منطق و مهارت قضاوت در جمع‌آوری و تحلیل اطلاعات و جستجو و خلق راهکارها، مقایسه‌ی راهکارهای مختلف و انتخاب بهترین شیوه برای مواجهه با یک مسئله می‌باشد (کراک^{۱۸}، ۱۹۹۷).

چنانچه از بررسی‌های موشکافانه‌ی روان‌شناختی استنباط می‌شود، کفایت اجتماعی در زندگی افراد به‌خصوص نوجوانان از اولویت ویژه‌ای برخوردار است و شکل‌گیری آن در سایه برخورداری از نظام‌های آموزشی منسجم و تمرین مهارت‌های وابسته به آن است. در این راستا، عنوان شده است که تجلی کفایت اجتماعی در ساختار شخصیتی و رفتاری افراد نیازمند برخورداری از آگاهی‌های شهروندی و تبدیل این آگاهی‌ها به رفتار شهروندی در زندگی اجتماعی است. بر این اساس، رفتار شهروندی به‌مثابه نهادی از اخلاق شهروندی تلقی می‌شود که فرد در فرآیندهای شکل‌گیری آن، رفتارهای متناسب با تغییرات اجتماعی را بروز داده و پیش از هر چیز دیگری، وسیله‌ای برای تنظیم روابط اجتماعی انسان‌ها تلقی می‌شود (طهماسبی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۴)؛ بنابراین، می‌توان بیان داشت که کارکرد اساسی تربیت شهروندی، فراهم کردن بسترهای لازم برای ایجاد و درونی کردن مجموعه‌ای

10. Motivational Skills
11. Felner
12. conscientiality
13. altruism
14. commitment
15. problem solving ability
16. Andreoni
17. Fools
18. Kruk

1. Adolescence
2. Hoff
3. Moekotte
4. Social competenes
5. Flener
6. Elliot
7. Carter, Halawah, & Trinh
8. Cognitive skills
9. Behavioral skills

مردم، نوع‌دوستی و توانایی حل مسائل. در این راستا نیز می‌هوپی‌لیر^۳ (۲۰۱۹) آراستگی شخصی، دانش‌محوری محلی-ملی و جهانی، سخت‌کوشی، وطن‌دوستی، تبعیت از قانون، نوع‌دوستی و مشارکت را در تحقیق خود از ملزومات اخلاق شهروندی برمی‌شمارد و بر ضرورت آموزش اخلاق شهروندی تأکید دارد.

مبتنی بر آنچه عنوان شد می‌توان بیان داشت که پژوهش‌های زیادی در خصوص نقش آموزش اخلاق شهروندی انجام یافته است. از سویی اخلاق شهروندی به مؤلفه‌های فرهنگی، بومی و ارزشی هر جامعه‌ای حساس بوده و در طراحی بسته‌های آموزشی نیز به این ضرورت‌ها و حساسیت‌ها باید توجه ویژه شود. از این‌رو هدف پژوهش حاضر، طراحی بسته آموزشی اخلاق شهروندی با توجه به مؤلفه‌های فرهنگی و بومی جامعه ایرانی بوده و از سویی، این پژوهش در نظر دارد اثربخشی بسته طراحی شده را در تغییر و بهبود مؤلفه‌های چهارگانه کفایت اجتماعی مطابق با مدل نظری فلنر در نوجوانان، مورد بررسی قرار دهد.

با توجه به توضیحات فوق، در پژوهش حاضر محقق به دنبال یافتن پاسخ برای این سؤال اساسی است که آیا آموزش اخلاق شهروندی می‌تواند در بهبود مؤلفه‌های کفایت اجتماعی مبتنی بر مدل نظری فلنر در نوجوانان اثربخش باشد؟

روش

روش پژوهش، کمی (اثربخشی بسته آموزشی اخلاق شهروندی) و کیفی (طراحی بسته آموزشی اخلاق شهروندی) بود. این پژوهش با توجه به اهداف و فرضیه از نوع نیمه آزمایشی و با توجه به شیوه جمع‌آوری داده‌ها، از نوع طرح‌های مداخله‌ای بین گروهی (آزمایش-کنترل) چندمتغیره با پیش‌آزمون و پس‌آزمون بود.

جامعه آماری پژوهش حاضر، دانش‌آموزان دختر دوره دوم متوسطه شهرستان اردبیل در سال تحصیلی ۹۸-۹۷ بود؛ که تعداد کل آن‌ها برحسب آمار اداره کل آموزش و پرورش استان اردبیل حدود ۴۰۰۰ نفر بود. در این پژوهش، از جامعه مورد مطالعه تعداد ۶۰ نفر به روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند. در این راستا، از جامعه مورد مطالعه تعداد یک ناحیه آموزشی انتخاب شد. از ناحیه انتخاب شده نیز دو دبیرستان پسرانه و دو دبیرستان دخترانه برگزیده شد. از هر کدام از دبیرستان‌های انتخاب شده نیز یک کلاس به تصادف انتخاب شد. یکی از کلاس‌ها به‌طور تصادفی به‌عنوان گروه آزمایشی و دیگری به‌عنوان گروه کنترل در نظر گرفته شد.

ابزارها

پرسشنامه کفایت اجتماعی فلنر: پرسشنامه کفایت اجتماعی توسط پرندین (۱۳۸۵) بر اساس مدل چهاربعدی فلنر (۱۹۹۰) ساخته و هنجار شده

از شناخت‌ها، ارزش‌ها، نگرش‌ها و توانایی‌هایی است که برای زندگی مؤثر و کارآمد در جوامع شهری مورد نیاز است (ده رویتر و اسپینکل، ۲۰۱۷).

پژوهش‌ها نشان داده است آموزش شهروندی از دیرباز مورد توجه نظام‌های تعلیم و تربیت دنیا بوده است و چون تربیت شهروندی با آموزش اخلاق و ارزش‌ها به‌شدت گره خورده است، آموزش اخلاق شهروندی در حوزه تربیت شهروندی اهمیت دوچندان پیدا کرده است؛ زیرا آموزش اخلاق شهروندی چه از نظر ملی و چه از نظر بین‌المللی اهمیت خاصی یافته است (فرمینی فراهانی، ۱۳۹۲)؛ بنابراین، با توجه به مطالب گفته‌شده می‌توان استنباط کرد که اخلاق شهروندی یک متغیر کارآمد در خصوص توسعه مهارت و نگرش‌ها می‌باشد و می‌تواند با توسعه در این حیطه بر کفایت اجتماعی نوجوانان که مجموعه‌ای از شناخت، انگیزه، توانایی‌ها، سنت‌ها و مهارت‌ها است، اثربخش باشد.

در این راستا خواجهی و خطایی (۱۳۹۵) نشان داده‌اند که آموزش حقوق شهروندی موجب می‌شود توجه دانش‌آموزان به مؤلفه‌های اخلاق شهروندی و رعایت آن‌ها بیشتر جلب شود. همچنین برادی^۱ (۲۰۱۸) در پژوهشی نشان داده است که آموزش اخلاق شهروندی باید از دوره‌های کودکی انجام شود و چنانچه در این دوره، آموزش اخلاق شهروندی به‌درستی صورت بگیرد، در آن صورت کودکان خواهند توانست سطح تحمل خود را بالا برده و به درک مسائل ناآشنا آیند و از طریق این آموزش‌ها می‌توانند در دوره‌های بعدی رشد به‌ویژه نوجوانی مورد استفاده قرار بدهند؛ به‌نحوی که به افرادی متعهد و توانمند تبدیل شوند. در این راستا ده رویتر و اسپینکل^۲ (۲۰۱۷) نیز بیان داشته‌اند که آموزش رفتار شهروندی در هر مقطع سنی موجب می‌شود مسئولیت اجتماعی و مهارت‌های ارتباطی افزایش یافته و پیشرفت اجتماعی حاصل شود. در این خصوص نیز پژوهش‌هایی در ایران انجام شده است؛ به‌طوری که عباس‌پور (۱۳۹۵) در پژوهشی به بررسی تأثیر یادگیری مشارکتی بر کفایت اجتماعی دانش‌آموزان پرداخته و بیان داشته است که مؤلفه‌های کفایت اجتماعی با آموزش روش مشارکتی در دانش‌آموزان بالا می‌رود؛ اما توجهی به آموزش اخلاق شهروندی نداشته است. همچنین، مهدوی و جوشقانی (۱۳۹۶) در پژوهشی به بررسی نگاهی جامعه‌شناختی به عوامل اجتماعی مؤثر بر اخلاق شهروندی جوانان انداخته‌اند و به ۴ عامل رعایت قانون، انجام وظایف از روی اراده، آشنایی با مفاهیم جدید و احساس تعهد در روابط خانوادگی به‌عنوان عوامل مؤثر بر اخلاق شهروندی تأکید داشته؛ اما به رابطه کفایت اجتماعی توجهی نداشته‌اند. بکر و دیورنگ، (۲۰۱۹) که در پژوهشی به اهمیت آموزش اخلاق شهروندی در کشور اشاره کرده‌اند، در نتایج خود کیفیت‌ها و تعهداتی را برای شهروندی برمی‌شمارند که به اعتقاد آن‌ها در همه کشورها یکسان است؛ از جمله میهن‌پرستی و وفاداری، تابعیت از قانون، شرکت در خدمات دولتی، داشتن حداقلی از خودتنظیمی، صداقت در روابط اجتماعی، بازشناسی تعهدات زندگی سیاسی، توانایی پاسخگویی به نیازهای جامعه در دوران تنش، آگاهی از ایدئولوژی‌های اساسی حکومت، انتقاد گری در مقابل این ایدئولوژی‌ها به صورتی مسئولانه و اعتقاد به برابری

1. Brady
2. De Ruyter & Schinkel

پاروپوینت، ایفای نقش و ارائه کلیپها توسط پژوهشگر بود. در جدول ۱ خلاصه‌ای از محتوای جلسات دهگانه ارائه شده است.

جدول ۱: چارچوب جلسات آموزش اخلاق شهروندی

جلسه	عنوان	محتوا	زمان
۱	اهمیت دادن به خود و دیگران	در این جلسه راجع به خودشناسی و اجزاء خود و جایگاه خود پرداخته شد + ارائه تکالیف کلاسی و خانگی + تکالیف کلاسی و خانگی	۸۰
۲	رفتار عادلانه با در نظر گرفتن مصلحت عمومی	در این جلسه راجع به عدالت با توجه به قانون و مصلحت عام و جایگاه عدل پرداخته می‌شود + تکالیف کلاسی و خانگی	۸۰
۳	انجام اعمال پسندیده و ارزشمند و سخت‌کوشی	در این جلسه کارهای خیر و احترام به بزرگان و تلاش برای رسیدن به هدف و جدیت پرداخته می‌شود + تکالیف کلاسی و خانگی	۸۰
۴	مسئولیت‌پذیری و وظیفه‌شناسی	در این جلسه، مفهوم مسئولیت و وظیفه-شناسی کاملاً شرح داده شد + تکالیف کلاسی و خانگی	۸۰
۵	درستکاری و صادق بودن	صداقت در عقل و عمل تفهیم شد + تکالیف کلاسی و خانگی	۸۰
۶	رفتار اخلاقی و یکی کردن گفتار و کردار	در این جلسه عمل نمودن به حرف موردبررسی قرار گرفت + تکالیف کلاسی و خانگی	۸۰
۷	احترام به دیگران و رفتار با ملاحظه کردن با دیگران	احترام متقابل به‌عنوان یک هنجار مهم اجتماعی تعریف و شرح داده شد + تکالیف کلاسی و خانگی	۸۰
۸	پاسخ آوردن در قبال رفتار خود	گفته شد که باید در مقابل رفتارهای خود پاسخگو بود + تکالیف کلاسی و خانگی	۸۰
۹	رفع اختلاف‌ها با روش سازنده و عاری از خشونت	گفته شد که اختلافات با گفت‌وگو سریع‌تر حل خواهد شد + تکالیف کلاسی و خانگی	۸۰
۱۰	کمک به جامعه و زندگی شهری	میزان و نوع مشارکت مدنی برای موفقیت جمعی شرح داده شد + تکالیف کلاسی و خانگی	۸۰
۱۱	حفاظت از محیط‌زیست	در این جلسه منظور از محیط‌زیست و حفاظت از آن مثلاً عدم شکار حیوانات بدون مجوز و ریختن پسماندها در کنار دریا و محیط زندگی پرداخته شد + تکالیف کلاسی و خانگی	۸۰
۱۲	بردباری، پذیرش تنوع در جامعه مردم‌سالار	صبور بودن در مقابل اختلافات طبقاتی و تفاوت‌ها شرح داده شد. درک متقابل جمعی + تکالیف کلاسی و خانگی	۸۰
۱۳	دیگران را جزئی از خود دانستن	آموزش داده شد که همه انسان‌ها باهم برابرند + تکالیف کلاسی و خانگی	۸۰
۱۴	تفکر منتقدانه داشتن	گفته شد که قدرت «نه گفتن» و «نه شنیدن» داشته باشیم + تکالیف کلاسی و خانگی	۸۰
۱۵	توجه به حقوق و آزادی‌های فردی	در این جلسه توجه و احترام به حقوق هم‌نوعان بررسی شد + تکالیف کلاسی و خانگی	۸۰

است. کفایت اجتماعی شامل چهار عامل است که بر اساس بعضی از سؤالات این پرسشنامه سنجیده می‌شوند. پرسشنامه کفایت اجتماعی، چهار بعد مهارت رفتاری، مهارت شناختی، مهارت‌های هیجانی و آمیبه‌های انگیزشی را در برمی‌گیرد. این پرسشنامه ۴۷ سؤالی، ویژه نوجوانان می‌باشد. برآورد پایایی و روایی این آزمون توسط پرنسین (۱۳۸۵) در استان تهران بر روی ۴۵۰ نفر صورت گرفته است. جهت برآورد ضریب پایایی مقیاس، از دو روش آلفای کرونباخ و ضریب همبستگی بین دو بار اجرا (باز آزمایی) استفاده شده است. از روش آلفای کرونباخ برای بررسی همسانی درونی مقیاس و خرده مقیاس‌ها استفاده گردیده است. ضریب آلفای به‌دست‌آمده از حذف سؤالاتی که همبستگی کمی با نمره کل داشتند، برابر با ۰/۸۴۴ می‌باشد که نشان می‌دهد پرسشنامه از ضریب همسانی درونی قابل قبول و مطلوبی برخوردار است. برای بررسی پایایی، علاوه بر ضریب آلفا از باز آزمایی هم استفاده شده است. پرسشنامه بر روی ۳۰ نفر آزمودنی در فاصله زمانی ۴ هفته اجرا گردید. ضریب همبستگی بین دو بار اجرا در باز آزمایی (۲=۰/۸۹۹) به دست آمد. روایی محتوایی و روایی سازه این پرسشنامه نیز مورد بررسی قرار گرفته‌اند. از نظر روایی محتوایی، با توجه به پشتوانه نظریه مطرح‌شده توسط فلنر، از دیدگاه متخصصان روان‌شناسی و روان‌سنجی روایی صوری و منطقی آن تأیید شده است. در پرسشنامه کفایت اجتماعی هر سؤال دارای ۷ گزینه شامل کاملاً موافقم، موافقم، تا حدی موافقم، نظری ندارم، تا حدی مخالفم، مخالفم و کاملاً مخالفم می‌باشد و آزمودنی باید گزینه‌ای را انتخاب کند که بیشتر بیانگر احساسات و نظرات او باشد. روش نمره‌گذاری به شیوه لیکرتی می‌باشد و از سیستم ۱ تا ۷ پیروی می‌کند؛ به‌این ترتیب که اگر آزمودنی گزینه کاملاً مخالفم را انتخاب کند نمره ۱، مخالفم نمره ۲، تا حدی مخالفم ۳، نظری ندارم ۴، تا حدی موافقم ۵، موافقم ۶ و کاملاً موافقم نمره ۷ می‌گیرد. همچنین سؤالات شماره ۳، ۶، ۸، ۱۱، ۹، ۱۲، ۱۵، ۱۶، ۲۱، ۲۵، ۲۶، ۲۸، ۳۲، ۳۶، ۳۷، ۳۸، ۴۳، ۴۴ و ۴۵ به‌صورت معکوس نمره‌گذاری می‌شوند، به این صورت که به کاملاً موافقم نمره ۱ و به کاملاً مخالفم نمره ۷ تعلق می‌گیرد.

بسته آموزش اخلاق شهروندی

برنامه آموزش اخلاق شهروندی مبتنی بر آموزه‌های کومیز (۲۰۰۱)، پارکر (۲۰۰۰) و سامرز (۲۰۰۲) تهیه گردید. برنامه اولیه تهیه‌شده، حاوی موضوعات، آموزه‌ها و مهارت‌های متنوع در زمینه اخلاق و حقوق شهروندی بود. جهت پالایش محتوای اولیه نسبت به بررسی روایی صوری آن با توجه به نظر کارشناسان و متخصصان روانشناسی تربیتی، علوم تربیتی و علوم اجتماعی اقدام گردید. برنامه تهیه‌شده حاوی ۱۰ مهارت ویژه در حوزه اخلاق شهروندی بود که طی ۱۵ جلسه ۸۰ دقیقه‌ای در طول ۳ ماه (پاییز ۱۳۹۸) به مرحله اجرا گذارده شد. طی فرآیند آموزش مفاهیم و مهارت‌ها، برنامه پرسش و پاسخ، ایفای نقش و اجرای تکالیف حضوری به انجام می‌رسید. مهارت‌آموزی‌ها به‌صورت گروهی و در روزهای اول هفته در ساعات فوق‌برنامه مدارس انجام می‌گرفت و شیوه ارائه مطالب نیز به روش‌های مختلف از جمله ارائه مثال‌های عینی از زندگی روزمره، بحث گروهی، پخش تصاویر و

روایی محتوایی بسته آموزش اخلاق شهروندی

به منظور تبدیل قضاوت کیفی متخصصان به کمیت‌های قابل ارزیابی درباره‌ی روایی محتوایی بسته آموزشی از روش لاوشه که به ضریب روایی محتوایی نیز معروف است، استفاده شد. در این روش، ضریب روایی قابل احتساب مابین +۱ و -۱ است که طبق آن هرچه قدر، این عدد به یک (۱) نزدیک‌تر باشد، روایی بسته آموزشی، بیشتر است. به منظور به دست آوردن روایی بسته آموزشی، از ۸ نفر از متخصصان خواسته شد تا محتوای برنامه طراحی شده را با توجه به مقیاس سه‌درجه‌ای ضروری (۲) مفید (۱) و غیرضروری (۰) درجه‌بندی کنند که بر اساس فرمول زیر، یافته‌های زیر به دست آمد:

$$CVR = \frac{n_e - \frac{n}{2}}{\frac{n}{2}}$$

CVR = ضریب روایی محتوایی

ne = تعداد داورانی که جلسات و محتوای بسته آموزشی را ضروری

تشخیص می‌دهند.

N = تعداد کل داوران

با توجه به این که تعداد ۸ داور، محتوای برنامه را ارزیابی کردند و ۷ نفر از آن‌ها محتوای برنامه را ضروری و یک نفر آن را مفید تشخیص دادند، مقدار ضریب روایی محتوایی برنامه، ۰/۷۵ به دست آمد که نشان‌دهنده ضریب محتوایی بالا و مناسب است.

نتایج

جهت توصیف کمی داده‌ها از روش‌های آمار توصیفی به‌ویژه شاخص‌های مرکزی و پراکندگی به شرح جدول ۲ استفاده شده است:

جدول ۲: شاخص‌های مرکزی و پراکندگی داده‌ها

متغیر	گروه	پیش‌آزمون		پس‌آزمون		پیگیری	
		S	M	S	M	S	M
کفایت	آزمایش	۱۲۴/۱۲	۱۵/۷۱	۱۸۹/۴۱	۱۸/۴۱	۱۹۵/۱۲	۱۸/۸۱
اجتماعی	کنترل	۱۲۵/۱۱	۱۵/۶۲	۱۲۹/۱۲	۱۶/۱۱	۱۳۳/۱۳	۱۶/۲۷
مهارت و توانایی	آزمایش	۳۱/۱۵	۴/۱۵	۴۷/۱۱	۴/۷۱	۴۸/۱۵	۵/۱۰
شناختی	کنترل	۳۲/۶۶	۴/۲۲	۳۳/۷۱	۴/۱۲	۳۴/۱۵	۴/۱۵
مهارت‌های رفتاری	آزمایش	۳۲/۱۶	۴/۱۱	۴۶/۱۵	۴/۶۲	۴۷/۱۱	۴/۷۲
	کنترل	۳۲/۰۱	۴/۱۹	۳۳/۱۲	۴/۰۸	۲۳/۵۹	۴/۱۱
کفایت هیجانی	آزمایش	۳۰/۱۶	۳/۹۱	۴۶/۲۵	۴/۷۱	۴۷/۱۲	۴/۶۶
	کنترل	۳۱/۷۱	۴/۱۰	۳۲/۸۲	۴/۰۱	۳۳/۱۵	۴/۰۸
آزمایش		۳۱/۰۲	۴/۲۱	۵۰/۱۱	۵/۰۱	۵۲/۴۱	۵/۲۱

آمایه‌های انگیزشی و انتظار

مندرجات جدول ۲ نشان می‌دهد دو گروه مورد مطالعه، در مرحله پیش‌آزمون در میزان کفایت اجتماعی تفاوت چندانی نداشته‌اند. در صورتی که در مرحله پس‌آزمون در گروه آزمایش میزان کفایت اجتماعی به‌طور قابل توجه افزایش یافته است؛ ولی در گروه کنترل، تغییرات چندانی قابل ملاحظه نبوده است. در مرحله پیگیری، تغییرات کفایت اجتماعی در گروه آزمایش پایدار گشته و کمی نیز افزایش یافته است؛ در صورتی که میزان کفایت اجتماعی در گروه کنترل در سطح پس‌آزمون مانده است.

دو گروه مورد مطالعه، در مرحله پیش‌آزمون در میزان مهارت‌ها و توانایی‌های شناختی تفاوت چندانی نداشته‌اند در صورتی که در مرحله پس‌آزمون میزان این توانایی‌ها در گروه آزمایش به‌شدت افزایش یافته است ولی در گروه کنترل تفاوت چندانی رخ نداده است. در مرحله پیگیری تفاوت دو گروه حفظ شده است و میزان توانایی‌ها و مهارت‌های شناختی گروه آزمایش نسبت به گروه کنترل به‌طور قابل ملاحظه بیشتر است.

به‌علاوه، دو گروه مورد مطالعه در مرحله پیش‌آزمون در میزان مهارت‌های رفتاری، تفاوت چندانی با یکدیگر نداشته‌اند؛ در صورتی که در گروه آزمایش در مرحله پس‌آزمون میزان این مهارت‌ها به‌شدت افزایش یافته ولی در گروه کنترل تغییر چندانی رخ نداده است. در مرحله پیگیری این تفاوت‌ها به نفع گروه آزمایش حفظ شده است.

همچنین، دو گروه مورد مطالعه در مرحله پیش‌آزمون در میزان کفایت هیجانی تفاوت چندانی با یکدیگر نداشته‌اند؛ ولی در مرحله پس‌آزمون در گروه آزمایش میزان کفایت هیجانی به‌طور قابل ملاحظه افزایش یافته است در صورتی که در گروه کنترل تغییر چندانی رخ نداده است. در مرحله پیگیری این تفاوت‌ها به نفع گروه آزمایش حفظ شده است.

در مرحله پیش‌آزمون دو گروه مورد مطالعه در میزان آمایه‌های انگیزشی و انتظار تفاوت چندانی با یکدیگر نداشته‌اند در صورتی که در مرحله پس‌آزمون میزان این آمایه‌ها در گروه آزمایش به‌طور چشمگیر افزایش یافته است ولی در گروه کنترل تغییر قابل ملاحظه‌ای رخ نداده است. در مرحله پیگیری تغییرات به نفع گروه آزمایش حفظ شده است.

در راستای آزمودن فرضیه‌های پژوهش و پاسخ دادن به سؤالات پژوهش از روش تحلیل واریانس با اندازه‌گیری‌های مکرر استفاده شد.

مندرجات جدول ۳ نشان می‌دهد آموزش اخلاق شهروندی بر بهبود کفایت اجتماعی نوجوانان مورد مطالعه تأثیر مثبت و معنی‌دار دارد؛ چراکه F محاسبه‌شده (۹۳/۶۶) در سطح $P < 0.05$ معنی‌دار است و با توجه به مندرجات جدول ۴ این معنی‌داری به نفع گروه آزمایش است؛ بنابراین آموزش اخلاق شهروندی بر کفایت اجتماعی نوجوانان اثربخش است.

آموزش اخلاق شهروندی بر بهبود مهارت‌های شناختی نوجوانان مورد مطالعه تأثیر مثبت و معنی‌دار دارد؛ چراکه F محاسبه‌شده (۵۹/۶۳) در سطح $P < 0.05$ معنی‌دار است و با توجه به مندرجات جدول ۴ این معنی‌داری

۹) آموزش اخلاق شهروندی بر بهبود آمایه های انگیزشی نوجوانان مورد مطالعه تأثیر مثبت و معنی دار دارد؛ چراکه F محاسبه شده (۷۰/۸۷) در سطح $P < 0/05$ معنی دار است و با توجه به مندرجات جدول ۴ این معنی داری به نفع گروه آزمایش است؛ بنابراین، آموزش اخلاق شهروندی بر آمایه های انگیزشی نوجوانان اثربخش است.

جدول ۴: خلاصه میانگین های متغیر مورد مطالعه در مراحل پیش آزمون،

پس آزمون و پیگیری

متغیر	گروه	میانگین	خطای استاندارد برآورد	تفاوت میانگین ها	خطای تفاوت میانگین ها	معنی داری
کفایت اجتماعی	آزمایش	۱۶۹/۵۵	۰/۷۲	۴۰/۴۳	۰/۹۶	۰/۰۰۰۱
	کنترل	۱۲۹/۱۲	۰/۷۲			
مهارت های شناختی	آزمایش	۴۲/۱۴	۰/۵۲	۸/۶۳	۰/۷۳	۰/۰۰۰۱
	کنترل	۳۳/۵۱	۰/۵۲			
مهارت های رفتاری	آزمایش	۴۱/۸۱	۰/۵۴	۸/۹۰	۰/۷۶	۰/۰۰۰۱
	کنترل	۳۲/۹۱	۰/۵۴			
کفایت هیجانی	آزمایش	۴۱/۱۸	۰/۵۱	۸/۶۲	۰/۷۲	۰/۰۰۰۱
	کنترل	۳۲/۵۶	۰/۵۱			
آمایه انگیزش	آزمایش	۴۴/۵۱	۰/۷۸	۱۳/۱۸	۰/۹۴	۰/۰۰۰۱
	کنترل	۳۱/۳۳	۰/۷۸			

بحث و نتیجه گیری

تحلیل داده ها نشان داد آموزش اخلاق شهروندی در افزایش کفایت اجتماعی نوجوانان مورد مطالعه، اثربخش است. این یافته با یافته های بک^۱ (۱۹۹۸)، پاتریک (۱۹۹۶) و پریور^۲ (۲۰۰۱) همسو است مبنی بر اینکه احراز اخلاق و ارزش های شهروندی موجبات شکل گیری مهارت های اجتماعی در افراد گردیده و این مهارت ها، زمینه ساز شکل گیری شایستگی ها و صلاحیت های اجتماعی می شوند و فرد را در ارتباطات بین فردی به شهروندی مؤثر تبدیل می کنند. در تبیین این یافته می توان به دیدگاه باتر^۳ (۱۹۹۸) اشاره نمود که معتقد است کفایت اجتماعی پدیده ای است که در بسترهای اجتماعی و تعاملات بین فردی شکل می گیرد و زمینه ساز بروز این ویژگی فردی در قواعدی نهفته است که یک فرهنگ یا جامعه جهت ساماندهی امور به صورت قراردادی وضع می کند تا افراد با ملاک قرار دادن آن ها بتوانند به نیازهای فردی و اجتماعی خویش، پاسخ مناسب و جامعه پسند بدهند. این ارزش ها نمایانگر اصول بنیادی برای زندگی با معنا و مفید بوده و در جریان اجتماعی شدن از طریق خانواده و نظام های تعلیم و تربیت رسمی و غیررسمی به صورت مستقیم و ضمنی به افراد منتقل می شوند تا در جریان مراد و ارتباط با دیگران بتوانند اثربخشی و کارآمدی خویش را به منصفی ظهور برسانند. از این رو، تبلور ارزش های جهانی و بومی در قامت اخلاق شهروندی موجب می گردد افراد به وظایف، مسئولیت ها و حقوق فردی و اجتماعی خویش آگاهی پیدا کنند، منطبق با آن ارزش ها به ایجاد بستر مناسب جهت

به نفع گروه آزمایش است؛ بنابراین، آموزش اخلاق شهروندی بر مهارت های شناختی نوجوانان اثربخش است.

آموزش اخلاق شهروندی بر بهبود مهارت های رفتاری نوجوانان مورد مطالعه تأثیر مثبت و معنی دار دارد؛ چراکه F محاسبه شده (۵۹/۸۷) در سطح $P < 0/05$ معنی دار است و با توجه به مندرجات جدول ۴ این معنی داری به نفع گروه آزمایش است؛ بنابراین، آموزش اخلاق شهروندی بر مهارت های رفتاری نوجوانان اثربخش است.

جدول ۳: تحلیل واریانس اندازه گیری های مکرر اثرات آموزش اخلاق

شهروندی بر متغیرهای وابسته

متغیر وابسته	SS	MS	F	df	متغیر وابسته	متغیر وابسته
کفایت اجتماعی	۵۱۵۱/۴۲	۵۱۵۱/۴۲	۹۳/۶۶	۱	کفایت اجتماعی	گروه
کفایت اجتماعی	۳۱۹۲/۸۱	۵۵/۰۴		۵۸	خطا اجتماعی	خطا
مهارت های شناختی	۱۳۱۲/۱۸	۱۳۱۲/۱۸	۵۹/۶۳	۱	مهارت های شناختی	گروه
مهارت های شناختی	۱۲۸۱/۲۵	۲۲/۰۹		۵۸	خطا شناختی	خطا
مهارت های رفتاری	۱۲۹۲/۱۱	۱۲۹۲/۱۱	۵۹/۸۷	۱	مهارت های رفتاری	گروه
مهارت های رفتاری	۱۲۵۲/۱۹	۲۱/۵۸		۵۸	خطا رفتاری	خطا
کفایت هیجانی	۱۳۲۷/۱۶	۱۳۲۷/۱۶	۶۱/۶۷	۱	کفایت هیجانی	گروه
کفایت هیجانی	۱۲۴۹/۰۵	۲۱/۵۲		۵۸	خطا هیجانی	خطا
آمایه انگیزش	۱۵۴۲/۲۵	۱۵۴۲/۲۵	۷۰/۸۷	۱	آمایه انگیزش	گروه
آمایه انگیزش	۱۲۶۲/۱۸	۲۱/۷۶		۵۸	خطا انگیزش	خطا

$P < 0/05$

آموزش اخلاق شهروندی بر بهبود کفایت هیجانی نوجوانان مورد مطالعه تأثیر مثبت و معنی دار دارد؛ چراکه F محاسبه شده (۶۱/۶۷) در سطح $P < 0/05$ معنی دار است و با توجه به مندرجات جدول ۴ این معنی داری به نفع گروه آزمایش است؛ بنابراین، آموزش اخلاق شهروندی بر کفایت هیجانی نوجوانان اثربخش است.

بکارگیری راهکارهای منفی نظیر اجتناب پرهیز نماید. در تبیین این یافته می‌توان به دیدگاه سیمنس^{۱۱} (۲۰۰۳) و کلوگ^{۱۲} (۲۰۰۲) استناد نمود که معتقدند در فرآیند آموزش اخلاق شهروندی به افراد یاد داده می‌شود زندگی را به مثابه موقعیت‌هایی ببینند که دائماً در حال تغییر است و سازگاری با این تغییرات مستلزم این است که فرد خودش را در برابر آن‌ها، محکوم به شکست تلقی نکند؛ بلکه از پیش به مهارت‌های کنترل استرس مجهز شود تا از این طریق بتواند از استرس‌های تعدیل‌شده به‌عنوان نیروی مثبت جهت حرکت در مسیرهای زندگی بهره بگیرد. از طرفی، مجهز شدن افراد به ارزش‌ها و اخلاق شهروندی باعث می‌شود فرد یاد بگیرد در مقابل امور غیرمترقبه دچار رخوت و بی‌عملی نشود و در برابر ناکامی‌ها، دچار طغیان‌های خشم و نفرت نگردد؛ بلکه به نحوی عمل کند که از بروز ناگهانی هیجانات منفی بکاهد و با کنترل خشم، تصمیم درست جهت مواجهه با موقعیت‌ها اتخاذ نماید. از طرفی تبلور عینی اخلاق شهروندی در کلیت نظام شخصیتی موجب می‌شود فرد در تنظیم هیجانات منفی خویش از راهبردهای سازگارانه استفاده کند، به‌طور مداوم به ارزیابی مجدد موقعیت‌ها و بازنگری در برنامه‌ها و تصمیمات بپردازد و از افتادن در دام خود-سرزنشی، انکار، نشخوارهای ذهنی و سرزنش دیگران پرهیز کند.

علاوه بر این، تحلیل داده‌ها نشان داد آموزش اخلاق شهروندی موجب بهبود آمایه‌های انگیزشی و انتظارات افراد مورد مطالعه می‌گردد. این یافته با یافته‌های کریک^{۱۳} (۲۰۰۰)، دانل^{۱۴} (۲۰۰۲)، بلی^{۱۵} و همکاران^{۱۶} (۲۰۰۳) و کاستل^{۱۷} (۲۰۰۰) همسو است مبنی بر اینکه تحقق عینی اخلاق شهروندی در نظام رفتاری فرد موجب می‌شود افراد بتوانند در زندگی فردی و اجتماعی خویش به‌صورت هدفمند عمل نمایند و با مدیریت زمان و بهره‌گیری حداکثری از توانایی‌های خویش از زندگی بی‌هدف و بی‌معنا بپرهیزند. به تعبیر دیگر، در فرآیند آموزش حقوق و اخلاق شهروندی به افراد یاد داده می‌شود از کنار لحظات زندگی خویش بی‌تفاوت عبور نکنند و زندگی خویش را به دست حوادث و امور غیرقابل‌پیش‌بینی نسپارند، به‌طور مداوم به هدف‌گذاری در زندگی بپردازند و از این طریق، نیروی محرکه درونی برای زندگی خویش به وجود آورند و از درون برای ساختن دنیای خویش برانگیخته شوند. در تبیین این یافته می‌توان به دیدگاه لینچ^{۱۸} (۱۹۹۲) استناد نمود که معتقد است تبلور عینی اخلاق شهروندی در نظام شخصیتی موجب می‌شود افراد از بی‌عملی، بیهودگی و بی‌معنایی بپرهیزند و در مقابل، برای خویش برنامه‌ای روشن و مدون داشته باشند که راهنمای عمل آن‌ها در همه شئون زندگی است. به عبارتی این نظریه‌پردازان معتقدند که در سایه آموزه‌های اخلاق شهروندی افراد یاد می‌گیرند که برای زندگی خویش اهدافی را تعیین

ورود به عرصه‌های اجتماعی و ایفای نقش‌های متنوع بپردازند و صلاحیت‌های فردی خویش را آشکار نمایند.

علاوه بر این، تحلیل داده‌ها نشان داد آموزش اخلاق شهروندی موجب بهبود مهارت‌ها و توانایی‌های رفتاری و شناختی نوجوانان مورد مطالعه می‌گردد. این یافته با یافته‌های شوگارسکی^۱ و همکاران^۲ (۲۰۰۳) کلوگ^۳ و همکاران^۴ (۲۰۰۲) ملور^۵ و همکاران^۶ (۲۰۰۳) و کومبز^۷ (۲۰۰۱) همسو است مبنی بر این که تحقق اخلاق و ارزش‌های شهروندی در نظام رفتاری افراد موجب بهبود توانایی‌های شناختی از قبیل توانایی حل مسئله، تفکر انتقادی، تفکر منطقی، ارزیابی دقیق امور، هدف‌گذاری و آینده‌نگری می‌گردد. در تبیین این یافته می‌توان به دیدگاه دجیگر^۸ (۲۰۰۷) و وشمیر^۹ (۲۰۰۷) استناد نمود که معتقدند در فرآیند آموزش اصول و قواعد شهروندی، افراد می‌آموزند که در مقابل چالش‌های زندگی، موضع منفعل نداشته باشند و با سنجیدن همه جوانب امور نسبت به اخذ تصمیمات منطقی مبادرت ورزند. از طرفی اخلاق شهروندی ایجاب می‌کند که فرد در برابر امور زندگی فردی و اجتماعی، بی‌تفاوت نباشند، مدام به نقد امور و پدیده‌ها بپردازد و با استفاده از استدلال منطقی، حقانیت و وجاهت قانونی و مدنی قراردادهای ارزش‌های اجتماعی را برای خود و دیگران نشان دهد. در این راستا، فرد می‌آموزد که از امور و پدیده‌های اجتماعی، ارزیابی منطقی و دقیق داشته باشد تا آن ارزش و قواعد اخلاق شهروندی در نهاد فرد درونی گردند و در همه حال راهنمای عمل واقع شوند. از سویی، اخلاق شهروندی و برخورداری از مؤلفه‌های آن موجب می‌شود که فرد از پذیرش کورکورانه ارزش‌ها و بایدها و نبایدها پرهیز کند و سلامت اجتماعی و زندگی فردی و خانوادگی را مرهون آینده‌نگری اصول و اخلاق شهروندی بداند، در این راستا با توسل بر اخلاق شهروندی نسبت به هدف‌گذاری زندگی فردی و اجتماعی خویش عمل نماید، در مواقع بروز معضلات و مشکلات فردی و اجتماعی، از دست‌پاچی و اضطراب پرهیز کند و با کمک گرفتن از قواعد حل مسئله نسبت به رفع گام‌به‌گام مشکلات وارد مراحل عملی گردد.

از طرفی تحلیل داده‌ها نشان داد آموزش اخلاق شهروندی موجب بهبود کفایت هیجانی نوجوانان مورد مطالعه می‌شود. این یافته با یافته‌های دی توماس^{۱۰} (۲۰۰۴)، کر^{۱۱} (۲۰۰۲)، لوسیتو^{۱۲} و همکاران^{۱۳} (۲۰۰۳) و سیرز^{۱۴} و همکاران^{۱۵} (۲۰۰۵) همسو است مبنی بر این که عینیت یافتن اخلاق شهروندی در شئون زندگی فردی و اجتماعی موجب می‌شود فرد در موقعیت‌های بین فردی از ابراز خشم و عصبانیت پرهیز کند، نسبت به حل تعارضات بیت فردی از راهکارهای سودمند اجتماعی و سالم استفاده کند، در مدیریت هیجانات منفی و استرس‌های تجربه‌شده از روش‌های مفید و کارآمد استفاده کند و از

9. Losito
10. Sears
11. Simence
12. Clogh
13. Crick
14. Donnell
15. Bely

1. Schugurensky
2. Clogh
3. Mellor
4. Combs
5. Dejeayere
6. Weshemier
7. Dee Thomas
8. Kerr

کنند؛ به نحوی که این اهداف، جهت‌گیری زندگی فرد را در عرصه‌های فردی و اجتماعی نشان می‌دهد. بر این اساس، افراد با مجهز شدن به اهداف از درون برانگیخته می‌شوند به حرکت درمی‌آیند، در عرصه‌های متنوع زندگی حضور می‌یابند و کارایی و بهره‌وری خویش را نشان می‌دهند. افراد برانگیخته می‌شوند که برای تداوم زندگی، ساختن آینده روشن و فائق آمدن بر چالش‌های مستمر زندگی، مهارت‌های حل مسائل اجتماعی را یاد بگیرند و در عرصه‌های متنوع زندگی فردی، خانوادگی و اجتماعی آن‌ها را به کارگیرند.

منابع

خضری اقدم، سیدعلیرضا. (۱۳۹۴)، بررسی رفتار و نگرش جمع‌گرایانه شهروندان تهرانی، مجله جامعه‌شناسی ایران، ۷ (۵): ۳۶-۵۵.

اقبال، عبدالحمید و بیوکی، میلاد. (۱۳۹۶). تأثیر انسان‌شناسی بر اخلاق شهروندی، فصلنامه دین و سیاست، ۵ (۸): ۴۱-۱۵.

اکبری‌نژاد، محمد. (۱۳۹۴). بررسی رابطه بین تیپ‌های شخصیتی و شیوه‌های فرزندپروری در والدین، مجله تعلیم و تربیت، ۱۰ (۲): ۶۹-۵۰.

اودرخوانی، مهدیه؛ صالحی امیری، سیدرضا، پورقاسم میانجی، مهدی. (۱۳۹۲). نقش شهرداری در ارتقای اخلاق شهروندی، فصلنامه مطالعات شهری، ۱۵ (۱): ۹۷-۸۶.

آذر مهر، فرهاد. (۱۳۹۶). جایگاه وظیفه‌شناسی و مسئولیت‌پذیری در قرآن و سنت و آثار و پیامدهای فردی و اجتماعی آن. پایان‌نامه، مدرسه علمیه نرجس مشهد.

آزادمنش، آذر و ایروانی، شهلا. (۱۳۹۶). عوامل اجتماعی مؤثر بر میزان پایبندی به اخلاق شهروندی در میان شاغلین مراکز دانشگاهی شهر تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.

باباپور خیرالدین، جلیل، رسول زاده، طباطبایی، سیدکاسم؛ اژه‌ای، جواد؛ فتحی آشتیانی، علی (۱۳۹۴)، بررسی رابطه بین شیوه‌های حل مسئله و سلامت روان شناختی دانشجویان، مجله روان‌شناسی دانشگاه تربیت مدرس، ۱۱ (۵): ۱۲۶-۱۰۰.

بیرهوف، هانس ورنر (۱۳۸۳)، رفتارهای اجتماعی مطلوب از دیدگاه روان‌شناسی اجتماعی، ترجمه، صدقی نژاد، رضوانی، تهران: نشر گل آذین.

بیرامی، منصور؛ هاشمی نصرت‌آباد، تورج؛ بدری گرگری، رحیم و دبیری، سولماز (۱۳۹۵)، اثربخشی آموزش کفایت اجتماعی مبتنی بر مدل فلنر بر تاب‌آوری و میزان قربانی شدن دانش‌آموزان قربانی قلدری، فصلنامه پژوهش‌های مشاوره، ۱۵ (۵۹): ۱۱۹-۱۴۱.

پرن‌دین، شیمیا (۱۳۸۵)، ساخت و هنجاریابی آزمون کفایت اجتماعی در نوجوانان شهر تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده علوم و روان‌شناسی.

تقوی، وحید و حائری، مهدی (۱۳۹۷)، تحلیل تطبیقی حقوق و وظایف شهروندی در ایران و آلمان، مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز، ۲۷ (۱): ۶۹-۵۵.

تیمورنژاد، مصطفی (۱۳۹۶)، ضرورت برخورداری دانشجویان از دانش شهروندی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی در فرایند جهانی شدن، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی، ۴ (۱۵): ۱۱۷-۱۰۲.

جمشیدی، زهرا سادات (۱۳۸۳)، رابطه سازگاری تحصیلی با ویژگی‌های شخصیتی و نگرش مذهبی دانشجویان دختر دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبایی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، چاپ نشده، دانشگاه علامه طباطبایی.

جهان، کامبیز؛ اسعدی، حیدر و پاکدوست، لطیف (۱۳۹۷)، آموزش شهروندی و نقش آن در تحقق و دستیابی به توسعه‌ی پایدار شهری مطالعه‌ی موردی: منطقه ۵ شهر تهران، فصلنامه علمی پژوهشی جغرافیای انسانی، ۲ (۴): ۳۱-۱۵.

حاتمی زرگران، حسن پاشا (۱۳۹۶)، بررسی مقایسه‌ای اثربخشی روان‌درمان‌گری کوتاه مدت راه حل مدار، مدل چهاربعدی کفایت اجتماعی و مدل تلفیقی این دو روش بر - افزایش سازگاری اجتماعی دانشجویان دختر خوابگاهی شهر تهران. پژوهش‌های مشاوره (تازه‌ها) و پژوهش‌های مشاوره، ۲۵ (۲): ۱۰-۲۴.

حاجی رستم، منصور و سعیدی، کریم (۱۳۹۳)، دل‌بستگی ایمن در کودکان با خودکارآمدی، فصلنامه اصول بهداشت روانی، ۲ (۹): ۲۳۶-۲۵۱.

حاجی یوسفی، محمد (۱۳۹۷)، نودوستی و بادگیری در روش تدریس مشارکتی، مجله تعلیم و تربیت، ۲ (۱۰): ۶۷-۵۰.

خاتون آبادی، میلاد و عاشوری، زهرا (۱۳۹۷)، آموزش کفایت اجتماعی در کاهش پرخاشگری پسران پیش دبستانی، فصلنامه اصول بهداشت روانی، ۵ (۱۶): ۱-۱۵.

خدابخشی، مهدی. (۱۳۹۷). بررسی روش‌های افزایش مسئولیت‌پذیری در دانش‌آموزان دوره راهنمایی شهر شهرضا در سال تحصیلی ۱۳۹۶، مطالعات روان‌شناختی، ۱۵ (۱): ۱۱۴ - ۱۳۷.

خواجوی، فرزانه و خطایی، سوسن (۱۳۹۴)، بررسی آموزش اخلاق شهروندی به دانش‌آموزان و میزان انطباق آن با تبلیغات فرهنگی مترو مورد مطالعه کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی، دومین کنفرانس بین‌المللی آینده پژوهی، مدیریت و توسعه اقتصادی.

دانیل، بریچید و ویسل، سالی (۱۳۹۳)، سنجش و تقویت تاب‌آوری کودکان آسیب‌پذیر. ترجمه بهرام

درویشی، ملیحه؛ احمدی، فاطمه و موسوی، سیاوش (۱۳۹۷)، میزان آگاهی شهروندان تهرانی از حقوق و تعهدات شهروندی، راهبرد یاس، ۱۸ (۲): ۲۹-۱۵.

دشت بزرگی، میلاد و صفرزاده، مصطفی (۱۳۹۴)، روان‌شناختی کودکان و نوجوانان از لحاظ روانی، مجله رشد و تربیت، ۲ (۱۰): ۳۹-۲۳.

دورکیم، تیم (۱۳۸۸)، نظریه‌های کلاسیک جامعه‌شناسی، ترجمه بهرنگ صدیقی و وحید طلوعی، تهران، نشرنی.

راینیکه، مارک ای. داتیلیو، فرانک ام؛ و فریمن، آرتور (۱۳۹۰)، شناخت درمانی در کودکان و نوجوانان، ترجمه جواد علاءبند راد، حسن فرهی تازه کند، تهران: انتشارات بقیه.

رضایی، رضا. (۱۳۹۷). بررسی رابطه بین الگوهای ارتباطی خانواده با پرخاشگری و سلامت روان دانش‌آموزان، دانش و پژوهش در روانشناسی کاربردی، ۵۵ (۲): ۱۲۳-۱۰۰.

زنگولی، اسداله (۱۳۹۶)، بررسی روش‌های پرورش حس مسئولیت‌پذیری در نوجوانان. مجله پیوند، ۲۲ (۲): ۱۲۶-۱۳۸.

شفیعی، مجتبی و جزایری، منصور (۱۳۹۵)، نوع‌دوستی و وطن‌پرستی در میان دانش‌آموزان (مطالعه موردی، شهرستان تکاب)، کنفرانس بین‌المللی دانشگاه آزاد جنوبی تهران.

شفیع آبادی، عبدالله، ناصری، غلامرضا (۱۳۹۲) نظریه‌های مشاوره و روان‌درمانی، تهران: مرکز نشر دانشگاهی.

شمشیری‌نیات، علی (۱۳۹۶)، مقایسه سلامت روان، عزت نفس و مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان دختر مقطع راهنمایی خانواده‌های طلاق و عادی شهرستان فیروزآباد. پایان‌نامه کارشناسی ارشد مشاوره، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت.

شولتز، د. شولتز س (۲۰۱۰). نظریه‌های شخصیت. ترجمه سید محمدی (۱۳۹۰). تهران: نشر ویرایش.

شیانی، ملیحه (۱۳۸۱)، شهروندی و رفاه اجتماعی، رفاه اجتماعی، ۱۵ (۱۰): ۳۱-۱۵.

صادقی، محمد، احمدی، میلاد و منصور، محمدصادق (۱۳۹۷). مطالعات سبک زندگی جوانان، تهران، انتشارات سیمای شرق.

- صالحی، احد (۱۳۹۷)، روانشناسی و روان‌شناختی نوجوانان و جوانان. اصفهان: انتشارات مشعل.
- طالب زاده نوبریان، محمد (۱۳۹۴)، نقش برنامه‌های درسی علوم اجتماعی در پرورش مهارت‌های شهروندی، فصلنامه راهبردهای آموزش، ۳(۳): ۲۷-۱۰.
- طالبی کاری، حسین (۱۳۹۷) کفایت اجتماعی در یادگیری و آموزش، تهران: انتشارات آوای نور.
- طهماسبی‌زاده، رامین؛ گلستانی، سیدهاشم و اسماعیلی، رضا (۱۳۹۴)، رابطه عوامل فرهنگی مؤثر بر اخلاق شهروندی در شهر شاهین شهر، اخلاق، ۶(۲۱): ۲۴۱-۲۶۴.
- عباس‌پور، ریحانه (۱۳۹۵)، بررسی تأثیر یادگیری مشارکتی بر کفایت اجتماعی دانش‌آموزان دختر و پسر دوره متوسطه‌ی شهرستان بناب، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه محقق اردبیلی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی.
- عباسی، مهدی (۱۳۹۳)، مسئولیت‌پذیری اجتماعی در برنامه‌ی درسی کنونی دوره‌ی ابتدایی ایران، مدرس علوم انسانی، ۱۴(۱۰): ۹۷-۱۰۹.
- عطادخت، اکبر، نوروزی، حمید و غفاری، عذرا (۱۳۹۶)، تأثیر آموزش حل مسئله اجتماعی در ارتقای بهزیستی روان‌شناختی و تاب‌آوری کودکان دارای اختلال یادگیری، مجله‌ی ناتوانی‌های یادگیری، ۳(۲): ۹۲-۱۰۸.
- فالكس، کیت، (۱۳۸۶)، شهروندی، ترجمه‌ی محمد تقی دلفروز، تهران: انتشارات کویر.
- فتحی و اجارگاه، کورش (۱۳۹۱)، برنامه‌ی درسی تربیت شهروندی: اولویتهای پنهان برای نظام آموزش‌وپرورش ایران، مجله پژوهشی دانشگاه اصفهان، ۴(۲): ۲۲-۱۰.
- فتحی و اجارگاه، کورش و واحد چوکده، سکینه (۱۳۸۸)، آموزش شهروندی در مدرسه، تهران: انتشارات.
- فتحی و اجارگاه، کورش و اسلامی، محمد (۱۳۸۷)، بررسی میزان توجه به آموزش صلح در برنامه درسی دوره ابتدایی از دیدگاه متخصصان تعلیم و تربیت کارشناسان برنامه ریزی درسی و معلمان دوره ابتدایی شهر تهران، فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، ۷(۷): ۷۴-۶.
- فراهانی، محمد (۱۳۹۵)، بررسی عوامل اجتماعی رعایت قوانین شهروندی در بین شهروندان اردبیلی، فصلنامه مطالعات شهری، ۲(۴): ۲۰۱-۱۸۹.
- فرضی، سکینه (۱۳۹۰)، اثربخشی آموزش حل مسئله اجتماعی بر کفایت و سازگاری اجتماعی کودکان مبتلا به بیش‌فعالی / نقش توجه باتوجه به نقش میانجی سبک دلبستگی پایان‌نامه، دانشگاه تبریز، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی.
- فرمیهنی فراهانی، محسن (۱۳۸۹)، تربیت شهروندی، چاپ اول، نشر آبیژ.
- فرمیهنی فراهانی، محسن (۱۳۹۲)، اخلاق شهروندی: مقوله‌ای بین‌رشته‌ای، فصلنامه اخلاق و فرهنگ، ۱(۱): ۹-۲۲.
- فریکلی، مارک؛ برگ، گیلبرت؛ تیلت، لین و اسپوران، مک (۲۰۱۴)، آموزش ارزش‌ها در مدارس، ترجمه سیده مبینا شاهرگی لنگرودی، انتشارات سیاه‌رود. چاپ اول.
- قاسمی پور کرد محله، عاشورمحمد (۱۳۹۶)، بررسی تأثیر کفایت اجتماعی بر تعهد دانش‌آموزان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، چاپ نشده، دانشگاه تبریز.
- کاشفی، مریم. (۱۳۹۶)، اثربخشی درمان شناختی رفتاری مبتنی بر ذهن آگاهی در ترکیب با درمان - رویارویی آینه‌ای در بهبود علائم اختلال پراشتهایی روانی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، چاپ نشده، دانشگاه تبریز.
- کریمی، فرزانه (۱۳۹۳)، تأثیر آموزش مهارت‌های اجتماعی بر سازگاری فردی اجتماعی، پرخاشگری و ابراز وجود دانش‌آموزان دختر در معرض خطر. دانش و پژوهش در روانشناسی کاربردی، ۲۳(۱۰): ۸۳-۷۰.
- کریمی، سکینه (۱۳۹۳)، اثربخشی آموزش حل مسئله اجتماعی بر کفایت و سازگاری اجتماعی
- کودکان مبتلا به ADHD با توجه به نقش میانجی سبک دلبستگی پایان‌نامه کارشناسی ارشد، چاپ نشده. دانشگاه تبریز.
- کریمی، یوسف (۱۳۹۵)، روان‌شناسی اجتماعی، نظریه‌ها، مفاهیم و کاربردها. تهران: نشر ارسباران چاپ ششم.
- گلاس و (۲۰۱۰)، واقعیت درمانی، ترجمه سیدعلی مرتضوی. (۱۳۹۱): اقلید: انتشارات نور ایمان.
- گلپایانی، منصور؛ احمدی، زهرا و موسوی، محمد (۱۳۹۷)، رفتار اجتماعی نوجوانان و مقایسه آن در نوجوانان دارای والدین و بدون والدین، مجله تعلیم و تربیت، ۲(۱۰): ۱۰۰-۱۲۴.
- گلچین، مسعود (۱۳۹۰)، شهر و اخلاق شهروندی، مجله شهروندی، ۱۲(۱۰): ۱۰۰-۱۲۱.
- محمدی، محمد؛ میلادی، کاوه و محسنی، مهدی (۱۳۹۷). عوامل مؤثر بر شکل‌گیری اعتماد اجتماعی دانشجویان، فصلنامه رفاه اجتماعی، ۴(۱۵): ۱۱۶-۱۰۲.
- محمدی، رضا؛ میلادی، رضا و محسنی، مریم (۱۳۹۷)، بررسی میزان آگاهی جوانان از حقوق و تکالیف شهروندی و عوامل مؤثر بر آن در شهر مشهد، مجله‌ی علوم اجتماعی، دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، ۴(۱): ۳۰-۱۵.
- محمدی باغملایی، منصور و یوسفی، رضا (۱۳۹۷)، ارتباط بین رفتار کودکان و نوجوانان با گروه سنی آنان، فصلنامه علمی-پژوهشی فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی، ۵(۱۰): ۱۶۹-۱۵۰.
- معتمدی، سیدهدای؛ حاج بابایی، حسین؛ بیگلریان، اکبر و فلاح سلوکلابی، منیژه (۱۳۹۱)، تأثیر آموزش مهارت حل مسئله بر افزایش کفایت اجتماعی نوجوانان دختر، فصلنامه روانشناسی ۵(۱۴): ۱۷-۲۹.
- ملازهی، الهام. (۱۳۹۷). بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندی در بین شهروندان شهر خرم‌آباد، فصلنامه مطالعات شهری، ۲(۲): ۳۴-۲۵.
- مهدوی، محمدصادق و جوشقانی، زهرا اسمی (۱۳۹۶)، نگاهی جامعه‌شناختی به عوامل اجتماعی مؤثر بر اخلاق شهروندی جوانان شهرستان کاشان، فصلنامه مطالعات جامعه‌شناختی شهری، ۳(۸): ۱۵-۳۶.
- نیک‌خواه قمصری، نرگس و اسمی جوشقانی، زهرا (۱۳۹۴)، نگاهی جامعه‌شناختی به اخلاق شهروندی در پرتو نقش خانواده و مدرسه، مجله مطالعات توسعه اجتماع ایران، ۱(۳): ۹۲-۱۰۳.
- نیکزاد، علیرضا؛ گودینی، علی‌اکبر؛ جهانی، صفر و روستایی، امین (۱۳۹۵)، مقایسه احساس تنهایی و سلامت روان در نوجوانان وابسته به اینترنت و نوجوانان عادی، مطالعات فرهنگ-ارتباطات، ۱۳(۵۰): ۵۵-۷۲.
- نیکو گفتار، ناصر و باشی، محمد (۱۳۹۵)، تقویت اخلاق شهروندی: راهی برای گذار به مردم‌سالاری مشارکتی، مجله مطالعات اجتماعی ایران، ۳۰(۲): ۴۵-۵۹.
- یوسفی، نسرين (۱۳۹۳)، ارتقای توانمندی‌های فردی - اجتماعی و سلامت عمومی نوجوانان از طریق افزایش کفایت اجتماعی آنان. مجله علوم رفتاری، ۵(۱۲): ۷۷-۸۹.

- Adams, G. (2009). On social achievement goals: their relations with peer acceptance, classroom belongingness, and perceptions of loneliness. *The Journal of Experimental Education*, 77(3), 285-307.
- Ahmad, I. (2018). Political Science and the Good Citizen: The Genealogy of Traditionalist Paradigm of Citizenship Education in the American School Curriculum. *JSSE-Journal of Social Science Education*, 16(4), 38-48.
- Anderso E.J& White, V. (2010) Personality, well-being and health correlates of trait emotional intelligence. *Personality and individual Differences*, 38 (3), 547-558.
- Asenbarg, L., and Miler, T. (2010). Bullying victimisation and adolescents: Implications for school-based intervention programs. *Australian Journal of Education*, 57(2), 107-123.
- Baker, H., & Dredge, D. (2019). Narratives of global citizenship, ethics and tourism: A Danish perspective. *Hospitality & Society*, 9(1), 9-30.
- Baker.j. & Dredge, B (2017) "international justice and third world". London, Routledge.
- Balbi, A. R. (2005). A Systematic Review of Bullying Prevention Programs in Schools. *Master of Social Work Clinical Research Papers*. Paper479. http://sophia.stkate.edu/msw_papers/479.
- Banks, J. A. (2014). Diversity, group identity, and citizenship education in a global age. *Journal of Education*, 194(3), 1-12.
- Bar-On, D. (1996). Ethical Issues in Biographical. *Ethics and process in the narrative study of lives*, 4, 9.
- Beck, S. (2016). Bullying victimization in youths and mental health problems: 'Much ado about nothing'? *Psychological Medicine*, 40, 717-729.
- Beck, S. (2016). The problem of ascribing legal responsibility in the case of robotics. *AI & society*, 31(4), 473-481.
- Bosacki, Y. & Astington, S. (2019). *Theory of Mind, Social Information Processing, and Children's Social Behavior*. Unpublished Dissertation, Bowling Green State University.
- Brady, J. (2018). Multicultural literature promoting good character and enhancing moral citizenship for kindergarteners (*Doctoral dissertation, California State University, Northridge*).
- Brechman, S. S., & Touinte, B. (2019). The construct of resilience: A critical evaluation and guidelines for future work. *Child Development*, 71 (3), 543-562.
- Brooks, T. (2014). Ethical Citizenship and the Stakeholder Society. In *Ethical Citizenship* (pp. 125-138). *Palgrave Macmillan*, London.
- Bruce, J. S. (2018), Social capital in the Creation of human capital, *American Journal of Sociology*, 3(2), 123-139.
- Bruce, J., North, C., & FitzPatrick, J. (2019). Preservice teachers' views of global citizenship and implications for global citizenship education. *Globalisation, Societies and Education*, 1-16.
- Caginalp, G., & Ho, S. J. (2018). Does competition inhibit fairness and altruism? *Economic Modelling*, 72, 54-64.
- Caldarilla, M. K. And Merill, J. J. (2009). Enhancing resilience in children: A proactive approach. *American Psychological Association*, 10(1), 735-828.
- Carnegie Council on Adolescent Development. (2007). Turning points: Preparing American youth for the 21st century. *New York: Carnegie Corporation*.
- Carter, R., Halawah, A., & Trinh, S. L. (2018). Peer Exclusion During the Pubertal Transition: The Role of Social Competence. *Journal of youth and adolescence*, 47(1), 121-134.
- Caspie, J. and Elder, C. (2018). *Bullying victimization and mental health: risk and protective factors*. Unpublished thesis. Babeş-Bolyai" University.
- Cavell, T.A., Meehan, B.T., & Fiala, S.E. (2003). *Assessing social competence in children and adolescents*. In C.R. Reynolds & R.W. Kamphaus (eds.). *Handbook of psychological and educational assessment of children: Personality, behavior, and context* (pp. 433-454). *New York: Guilford Press*.
- Chang, F., & Dzurilla, D. H. (2015). *Self-beliefs and school success: Self-efficacy, self-concept, and school achievement*. In R. Riding & S. Rayner (Eds.), *Self-perception* (pp. 239-266). London: Ablex Publishing
- Chapman, J. (2008). Republican citizenship, ethics and the French revolutionary press. *Communication ethics now, Leicester: Troubador*, 131-41.
- Chen, J., Zou, Y., Sun, Y. H., & ten Cate, C. (2019). Problem-solving males become more attractive to female budgerigars. *Science*, 363(6423), 166-167.
- Chen, L. R. (2019). Approaches to learning, need for cognition, and strategic flexibility among university students. *British Journal of Education Psychology*, 73, 507-528.
- Chen, K. & Rubin, V.R. (2007). *Successful Coping Strategies for Bullied Students: A Cross Sectional Study of Suburban and Urban Students in Grades 6 through 8*. unpublished thesis, Cleveland State University.
- Ciarrochi, F. (2017). Self-efficacy beliefs in academic settings. *Review of Educational Research*, 66, 543-578.
- Coleman, J. S. (2001). *Social capital in the creation of human capital*. *American journal of sociology*, 94, S95-S120.
- Combs A. (2001). *Conceptual Framework toward a Democratic Citizenship Education Curriculum*. *University of Manitoba*.
- Cooper T. (2014). *Problem solving [dissertation]*. Queensland: Brisbane college of advanced
- Crane, A., & Matten, D. (2016). *Business ethics: Managing corporate citizenship and sustainability in the age of globalization*. Oxford University Press.
- Crane, K. & Matten, R. (2017), Total quality management for sustainable development Process based system models", *Business Process Management Journal*, 12 (5): 632-645.
- Darcy, Simon, Hilary Yerbury, and Hazel Maxwell. "Disability citizenship and digital capital: the case of engagement with a social enterprise telco." *Information, Communication & Society*, 22, no. 4 (2019): 538-553.
- De Ruyter, D., & Schinkel, A. (2017). Ethics education at the University: From teaching an Ethics module to education for the good life. *Bordon, Revista de Pedagogia*, 69(4), 125-138.

- Denham, S.A., McKinley, M., Couchoud, E.A., & Holt, R. (2014). Emotional and behavioral predictors of peer status in young preschoolers. *Child Development*, 61(4), 1145-1152.
- Denham, T., McKinley, U., Couchoud, J., & Holt, M. S. (2014). The effect of assertiveness training on self-efficacy among Iranian high school female students. *European Online Journal of Natural and Social Sciences*, 3(1): 123-127.
- Dzurilla, T.J. & Goldfried, M.R. (2013). Problem solving therapy and behavior modification, *Journal of Abnormal psychology*, 78, 10-126.
- Eliens, Y., and Van bebert, B.S. (2016), Colonialism and its forms of Knowledge, British in India, *Princeton, Princeton University press*.
- Elliott, E. and Gresham, P. (2009). The relationship of academic and social cognition in behavior in bullying situations among Greek primary school children. *Educational Psychology*, 24, 27-41.
- Elliott, O. V. (2002). *The tools of government: A guide to the new governance*. Oxford University Press.
- Elliott, S. N. & Gresham, F. M. (2009). Cross-informant agreement for ratings for social skill and problem behavior ratings: An investigation of the Social Skills Improvement System—Rating Scales. *Psychological assessment*, 22(1), 157.
- Felner, R. D., Lease, A. M., & Phillips, R. S. (1990). Social competence and the language of adequacy as a subject matter for psychology: A quadripartite tri-level framework. *The development of social competence in adolescence*, 245-264.
- Fenzel, J. (2010). *A Comparison of Social Adjustment between Children Home School and Alternative Education Placements*. Unpublished dissertation. Alliant International University.
- FLENER, F. (1990). Can teachers evaluate problem solving ability. *In Proceedings of the Fourteenth PME Conference* (Vol. 1, pp. 127-134).
- Geary, D. C. (2016). The origin of mind: Evolution brain, cognition, and general, *oxford press*.
- Gedvilienė, G., Gervienė, S., Pasvenskienė, A. and Ziziene, S. (2014). The Social Competence Concept Development in Higher Education. *European Scientific Journal*, 10(28), 36-49.
- Gershman, B. L., & Elot, J. C. (2013). An Organizational Framework for Conceptualizing Resilience in Children. *Journal of Psychology and Theology*, 28, 149-161.
- Goetz, D., & dook, J. (2016). *Resilience, giving children the skills to bounce back*. Ontario: Reaching Out Project Publishers.
- Gottman, W. M. (2005). Resilience as a Positive Youth Development Construct: A Conceptual Review. *The ScientificWorld Journal*, 1-9. doi:10.1100/2012/390450.
- Gowayer, J. and Priestly, A. M. (2009). When wanting and fearing go together: The effect of co-occurring social. *European Journal of Social Psychology*, 40, 783-804.
- Greenberg, J., baron, R. (2010), "Behavior in Organization", Publisher: Prentice Hall, Newdersy.
- Hammer, T., & Vaglum, P. (2014). Use of alcohol and drugs in the transitional phase from adolescence to young adulthood. *Journal of Adolescence*, 13(2), 129-150.
- Hargi, Y. (1994). The role of self-efficacy, task value, and achievement goals in predicting learning strategies, task disengagement, peer relationship, and achievement outcome. *Journal of Contemporary Educational Psychology*, 33, 486-512.
- Hart, M. T. (2015). Comparative Study of Bullying Victimization Among Students in General and Special Education. *Exceptional Children*, 81(2), 176-193.
- Hathorne, k., hani, S.G., & hisel, J. (2016). Meeting the innovation challenge: Leadership for transformation and growth. Chichester, uk: wiley.
- Heath, M., & Marcovitz, D. (2019, March). Reconceptualizing Digital Citizenship Curricula: Designing a Critical and Justice-Oriented Digital Citizenship Course. *In Society for Information Technology & Teacher Education International Conference* (pp. 411-418). Association for the Advancement of Computing in Education (AACE).
- Heath, y. & Marcov, W.L, (2019), Dealing with Misconception on the concept of sustainability. *International journal of sustainability in higher Education*. 10(1):100-123.
- Herrmann, K. D. (2019). *Self-regulation*. In C. Peterson & M. E. P. Seligman (Eds.), *Character strengths and virtues: A handbook and classification* (pp. 499 516). Washington, DC/New York: American Psychological Association/ Oxford Press.
- hill, K. (2012). A contribution to the clinical characterization of internet addiction in a sample of treatment seekers: validity of assessment, severity of psychopathology and type of comorbidity. *Comprehensive Psychiatry*, 55(4), 770-777.
- Hoff, K. A., Briley, D. A., Wee, C. J., & Rounds, J. (2018). Normative changes in interests from adolescence to adulthood: A meta-analysis of longitudinal studies. *Psychological bulletin*, 144(4), 426.
- Hopkins, N., & Coster, W. (2019). The Levellers, political literacy and contemporary Citizenship education in England. *Education, Citizenship and Social Justice*, 14(1), 68-81.
- Hopkins, Y. & Coster, P. (2019), The forms of capital, In J. Richardson (Ed.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, New York: Green wood Press.
- intelligence. Washington, De: American psychological Association.
- Izard, C. E. (2009). *Human Emotion*, New York, Plenum press.
- Jessica, Z. (2018). The reduction of victim, bullying behaviors and the increase of prosocial behaviors in victim primary school boy children. *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*, 4(2), 462- 471.
- John, k., Carol, o.& Gonza, C. (2015). *Bullying victimization and mental health: risk and protective factors*. Unpublished thesis. Babeş-Bolyai" University.
- Kandi, J., kavos.k., primavera, D. (2001). Bully/victim problems in school: Facts and intervention. *European Journal of Psychology of Education*, 7, 495-510.
- Karnol, H., and randal C.D. (2017). *Altruism and pro social behavior*. Batson: Mc Grow Hill companies.
- Karsenti, T. (2019). Acting as Ethical and Responsible Digital Citizens: The Teacher's Key Role. *Formation et profession*, 27(1), 105-111.

- Karsenti, K. (2019), The Development of a Future-Oriented Citizenship Curriculum in Singapore: Convergence of Character and Citizenship Education and Curriculum 2015, *Chapter Globalization and the Singapore Curriculum Part of the series Education Innovation Series* pp 241-260.
- Kelikman, J.E. (2017). *Self-efficacy: The power of believing you can*. In C.R. Snyder & Lopez, S.J. (Ed) *The Handbook of positive psychology*. (pp.277-287). New York: Oxford University Press.
- Kendall E., and Brasil, A. (2015) Bully/victim problems among Greek pupils with special educational needs: associations with loneliness and self-efficacy for peer interactions. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 15(4), 235-246
- Kendall, C., & Brasil, W. (2015). An empirical comparison of respondent-driven sampling, time location sampling, and snowball sampling for behavioral surveillance in men who have sex with men, Fortaleza, Brazil. *AIDS and Behavior*, 12(1), 97.
- Kruk, E. (Ed.). (1997). *Mediation and conflict resolution in social work and the human services*. Chicago: Nelson-Hall Publishers.
- Lang, J. (2010). Social Competencies and Self- Efficacy in University Students. *International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts*. 1, 373-380.
- Lazaros. Y. & Folkman. S. (1984). Social Goal Orientations, Interpersonal Stress, and Depressive Symptoms Among Early Adolescents in Japan: A Test of the Diathesis-Stress Model Using the Trichotomous Framework of Social Goal Orientations. *Journal of Early Adolescence*. 31(2), 300-322.
- Leonardo, y. & Cayo Sogloo, A. M. (2016). When wanting and fearing go together: The effect of co-occurring social. *European Journal of Social Psychology*, 40, 783-804.
- Lochman, J., & Dodge, R. (2012). General self-efficacy in various domains of human functioning: Evidence from five countries. *International Journal of Psychology*, 40, 80 - 89.
- Martin, A. S. and Macbee, Z. (2009). The reduction of victim, bullying behaviors and the increase of prosocial behaviors in victim primary school boy children. *Interdisciplinary, Journal of Contemporary Research in Business*, 4(2), 462- 471.
- Mathur, A., & Radmoor, G. (2005). On social achievement goals: their relations with peer acceptance, classroom belongingness, and perceptions of loneliness. *The Journal of Experimental Education*, 77(3), 285-307.
- Mayxz, P. and rasel, T. (2010). Long-Term Adult Outcomes of Peer Victimization in Childhood and Adolescence. *American Psychologist*, 70(4), 300-310.
- Mc fall, L. R. (2007). Bullying Behaviors and Victimization Experiences Among Adolescent Students: The Role of Resilience. *The Journal of Genetic Psychology*, 175(2), 134-146.
- McFaul, T. R., (1982). Improvement in the social adequacy of hearing following the fenestration operation. *The Laryngoscope*, 58(7), 607-631.
- McHale, A. S. (2014). *Resilience in development*. In C. R. Snyder & S. J. Lopez (Eds.), *Handbook of positive psychology* (pp. 74-88). London: Oxford University Press.
- McHale, Z. (2014). The Effect of Mastery Goal Orientation and Error Management on Developing Students' Skills in the BalancedScore Card Training and Decreasing Their Frustration in the Training Process. *Journal of Basic and Applied Scientific Research*, 3(6), 433-442.
- Mei Hui lir, D. (2019) "Measurement indicators and an evaluation approach for assessing urban sustainable development: A case study for China's Jining City", *Landscape and Urban Planning*, 90(3):.134-142.
- Mesarosova, M., Slovkovska, M. and Bavolar, J. (2014). Social Competencies and Self- Efficacy in University Students. *International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts*. 1, 373-380.
- Mize J. (2005). Social skills intervention and peer relationship difficulties in early childhood: *Encyclopedia on Early Childhood*, 1-7.
- Moekotte, P., Brand-Gruwel, S., & Ritzen, H. (2018). Do levels of social competence influence the perception of social affordances among students with low levels of education? *An exploratory case study of the relationship between offline and online socializing factors*. *Journal of Education*, 3, 129-137.
- Moody, D. L., & Shanks, G. G. (2015). Improving the quality of data models: empirical validation of a quality management framework. *Information systems*, 28(6), 619-650.
- Morti, Y., & Halend, C. (2016). The benefits of Facebook "friends:" Social capital and college students' use of online social network sites. *Journal of computer-mediated communication*, 12(4), 1143-1168.
- Moto, G., & Zineldin, u. (2017) "Quality and customer relationship management (CRM) as competitive strategy in the Swedish banking industry", *The TQM Magazine*, Vol. 17 Iss: 4, pp.329 - 344.
- Mouffe, C. (2013). Feminism, citizenship, and radical democratic politics. In *Feminists theorize the political* (pp. 387-402). Routledge.
- Murphy, A Patrick, H., and Yoon, K. (2014). Personality characteristics, social competence, and early school adjustment: A contextual and developmental perspective. *the bi-annual meeting of the Society for Research in Child Development*, 1-19.
- Negel, A. (2010). *A Social Cognitive theory of personality in Handbook of personality*, ed. L. Pervin, o. John, PP, 154-96 New York: The Guilford, 3rd ed.
- Nelson, F. N. (2010). *College adjustment of international students: The role of gender, acculturative stress, coping skills, cultural distance, and perceived social support*. Unpublished master's thesis, Middle East Technical University, Ankara, Turkey.
- Nezu, A. (2019). *Problem Solving Training, Handbook of Cognitive Behaviour Therapies*. New York: Guilford.
- Nezu, A. M., Nezu, C. M., & Hays, A. M. (2019). Emotion-centered problem-solving therapy. *Handbook of Cognitive-Behavioral Therapies*, 171.
- Olson, L. (2013). States raise bar for high school diplom. *Education week*, 24(1): 10-28.
- Park, F. O., McDowell, L. A. (2000). Effectiveness of Social Skills Training Experiential Method to Strengthening Social Self Efficacy of University students. *International Journal of Psychology and Psychological Therapy*, 14(3), 379-396.

- Parker, S (2010). "Need for cognition as an antecedent of individual innovation behavior". *Journal of Management*, 7(2), 26-39.
- Pellegrini, A. A. (2018). Peer Group Pressure as A Determinant of Adolescent Social Adjustment in Nigerian Schools. *Asian Pacific Journal of Educators and Education*, 25, 189-202.
- Powless, A. S. & Elliot, N. (2009). Resilience and development: Contributions from the study of children who overcome adversity. *Development and Psychopathology*, 2, 425-444.
- Putallaz, T., & Wasserman, G. (2006). Individual correlates of bullying behaviour. *Australian Journal of Guidance and Counselling*, 21(2), 186-202.
- Rater, G. W. (1954). Classroom peer acceptance, friendship, and victimization: Distinct relational systems that contribute uniquely to children's school adjustment? *Child Development*, 68, 1181-1197.
- Reitz., J. (2012). Social skills intervention and peer relationship difficulties in early childhood: *Encyclopedia on Early Childhood*, 1-7.
- Richman, u. & Flaherty, L. R. (2010). Bullying Behaviors and Victimization Experiences Among Adolescent Students: The Role of Resilience. *The Journal of Genetic Psychology*, 175(2), 134-146.
- Rose- Krasnor, L. (2016). Loneliness research: A survey of empirical findings. In L. Peplau & S. Goldston (Eds.), *Preventing the harmful consequences of severe and persistent loneliness. Maryland: National Institute of Mental Health*.
- Rydell, A-M., Berlin, L., & Bohlin, G. (2016). Emotionality, emotion regulation, and adaptation among 5- to 8-year-old children. *Emotion*, 3(1), 30-47.
- Saimonz, R.F. (2007). *Virtue, personality, and social relations: Self-control as the moral muscle. Journal of Personality*, 67, 1165-1194.
- Samter, A. S. (2017). Ordinary magic: Resilience processes in development. *American Psychologist*, 56, 227-238.
- Santruk, L; (2013). An Exploration of the Relationship Between Conceptual Knowledge, Sex, Attitude and Problem Solving in Chemistry. *Unpublished doctoral dissertation: Columbia University*.
- Sarni, A. (1999). Early adolescents' achievement goals, social status, and attitudes towards cooperation with peers. *Social Psychology of Education*, 7, 127-159.
- Scott, B. G., Pina, A. A., & Parker, J. H. (2017). Reluctance to express emotion explains relation between cognitive distortions and social competence in anxious children. *British Journal of Developmental Psychology*, 3, 131-149.
- Scout. Allen Jan, () City, Rivers of the world, Translation, pantea Lotfe Kazemy, thran publication processing and urban planning.
- S-emrud-Clikeman, M. S. (2007). The effect of assertiveness training on self-efficacy among Iranian high school female students. *European Online Journal of Natural and Social Sciences*, 3(1): 123-127.
- Shewchuk, L. N. (2017). *The Development and Application of the Coping with Bullying Scale for Children*. Unpublished Dissertation. Georgia State University.
- shure, C. M., & Spaivak, P. (2006). Coping with bullying and victimisation among preadolescents: the moderating effects of self-efficacy. *Emotional and Behavioural Difficulties*, 20(2): 205-222.
- Simons, T. J. B. (1991). Calcium-dependent zinc efflux in human red blood cells. *The Journal of membrane biology*, 123(1), 73-82.
- Sincer, I., Severiens, S., & Volman, M. (2019). Teaching diversity in citizenship education: Context-related teacher understandings and practices. *Teaching and Teacher Education*, 78, 183-192.
- Slauraklin, N & Kellehr, A. (1999). Global persectives hand book for understanding global, issues, *Publisher: Pearson*.
- Sroufe.u., & Rater, R. (2018). Time to give up on a single explanation for autism. *Nature neuroscience*, 9(10), 1218-1230.
- SSummers, I. (2003), "Evaluation of urban land-use structures with a view to sustainable development", *Environmental Impact Assessment Review*, Vol. 22, No.5, pp.475-492.
- Stock. G. (2015) Ecopedagogy as an element of citizenship education: The dialectic of global/local spheres of citizenship and critical environmental pedagogies, *International Review of Education*, October, 65(5): 587-607.
- Stock, P. V. Carolan, M., & Rosin, C. (Eds.). (2015). *Food utopias: reimagining citizenship, ethics and community*. Routledge.
- Tomas dee. K. (2010), A Whole Sector Approach: Education for Sustainable Development and Global Citizenship in Wales, *Chapter Sustainability Assessment Tools in Higher Education Institutions*, pp 205-222,
- Topfer, K (2000). "The triple bottom line economic, social natural capital", *UN Chronicle*, Vol. 36 No. 2, pp. 39-40.
- Torrington, J. (2016) Resilience in response to life stress: The effects of coping style and cognitive hardiness. *Personality Individual Differences*, 34, 77-95.
- Travis, J. (2005). *But they all come back: Facing the challenges of prisoner reentry*. The Urban Insitute.
- Wachil, K.L. (2017). *Factors and Processes Contributing to Resilience: The Resilience Framework*. In Resilience and Development: Positive Life
- Waris, V.R. (1999). *Successful Coping Strategies for Bullied Students: A Cross Sectional Study of Suburban and Urban Students in Grades 6 through 8*. unpublished thesis, Cleveland State University.
- Wayghn, L. & Haager, A. (2015). Relations of Perceived Social Efficacy and Social Goal Pursuit to Self- Efficacy for Academic Work. *Journal of Early Adolescence*, 17(2), 109-128.
- Wayghn. K., & Haager, K. D. (2015). Individual and Sex Differences in the Consequences of Victimization: Moderation by Approach and Avoidance Motivation. *Developmental Psychology*, 50(9), 2210-2220.
- Zhang, W., Zhang, L., Chen, L., Ji, L., & Deater-Deckard, K. (2018). Developmental changes in longitudinal associations between academic achievement and psychopathological symptoms from late childhood to middle adolescence. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 3, 221-237.